

حریم خصوصی از مباحث مهم و عام اخلاق است که در حوزه اخلاق حرفه‌ای به ویژه اخلاق پژوهش چالش‌های فراوانی را ایجاد کرده است. همچنین تحولات علمی باعث شده‌اند که انسان و سوژه انسانی در معرض پژوهش‌ها و آزمون‌های مختلف قرار گیرد و به لحاظ پیشرفت‌های فنی نیز امکان دسترسی، ذخیره و بازیافت حجم انبوهی از اطلاعات میسر شده است. از جمله مهم‌ترین پژوهش‌های معطوف به سوژه انسانی می‌توان از تحقیقات بالینی پزشکی، بررسی‌های ژنتیکی، مطالعات روان‌شناختی، علوم اجتماعی، علم کلام و الهیات نوین و پژوهش‌های اخلاق کاربردی نام برد. در این مقاله پس از بررسی مفهوم حریم خصوصی، با نظر بر پژوهش‌های معطوف به سوژه انسانی، معضله حریم خصوصی در فرایند پژوهش براساس آموزه‌های اسلامی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در حالت معمول، حق افراد بر صیانت از حریم خصوصی‌شان نباید در تعارض با تحقیق قرار گیرد، چرا که اصل بر این است که اطلاعات و یا نمونه‌های گرفته شده از افراد به ضرر خودشان استفاده نمی‌شود. ولی در شرایطی که این اطلاعات یا نمونه‌ها در تحقیقاتی به کار رود که از تسلط فرد خارج است، ممکن است محدودیتی برای حفظ حریم خصوصی ایجاد کند که این امر با اخذ رضایت آگاهانه از فرد و یا با سیاست‌های حفاظتی مؤسسه‌های پژوهش قابل جبران است. به هر روی مهم‌ترین عامل در حفظ حریم خصوصی تقوی و پارسایی محقق است.

■ واژگان کلیدی:

حریم خصوصی، سوژه انسانی، پارسایی محقق

حریم خصوصی در پژوهش‌های معطوف به انسان بر مبنای آموزه‌های اسلامی

لیلا افشار

پزشک دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه شیراز
lafshar@gmail.com

علی نعمتی

کارشناسی‌ارشد مدرسی معارف اسلامی
nemati.ali734@gmail.com

بیان مسئله

حریم خصوصی از مباحث مهم و عام اخلاق است که در حوزه اخلاق حرفه‌ای به ویژه اخلاق پژوهش چالش‌های فراوانی را به میان آورده است. انسان موجودی است که از یک سو دارای استقلال فردی بوده و از سوی دیگر به اعتبار زندگی در اجتماع و در ارتباط با دیگران، موجودی اجتماعی محسوب شده و دارای طبیعتی دوگانه است. اهمیت و پیچیدگی این امر آنجا بیشتر خواهد شد که مفهوم و ماهیت فرد و همچنین مناسبات اجتماعی در طول تاریخ دچار تحولات زیادی شده است و این امر باعث شده تا موضوع حریم خصوصی و احترام به آن در جوامع مدرن امروزی یکی از دغدغه‌های اصلی به حساب آید. چرا که گرچه در گذشته انسان خویشتن را و به تبع آن حریم خصوصی خود را در مناسبات اجتماعی، سیاسی، دینی و ... تعریف می‌کرد اما امروزه «هویت فردی» انسان به عنوان سوژه‌ای خودمختار و دارای هویت و هستی مستقل تعریف می‌گردد (انصاری، ۱۳۸۶: ۱) به علاوه تغییرات و پیشرفت‌های علمی و فنی که در سال‌های اخیر به دست آمده است، از جنبه‌ای دیگر موضوع حریم خصوصی و اهمیت آن را در چشم‌انداز تفکر بشری قرار داده است. این تحولات علمی از یکسو باعث شده‌اند که انسان و سوژه انسانی در معرض پژوهش‌ها و تحقیقات مختلف تجربی، روان‌شناختی و اجتماعی قرار گیرد و از سوی دیگر به لحاظ پیشرفت‌های فنی امکان دسترسی، ذخیره و بازیافت حجم انبوهی از اطلاعات گردآوری شده در مورد افراد نیز میسر شده است. این هر دو باعث گردیده تا توجه به مفهوم حریم خصوصی و حق انسان بر صیانت از آن مورد توجه ویژه قرار گیرد.

در این مقاله سعی بر این است که با مرور نظام‌مند منابع، ضمن بررسی تعاریف و مفهوم حریم خصوصی و با نظر بر پژوهش‌های معطوف به سوژه انسانی، ابعاد و ملاک‌های حریم خصوصی در فرایند پژوهش مورد بررسی قرار گیرد.

مفهوم حریم خصوصی

واژه Privacy از کلمه لاتین Privatus به معنی جداشدن از بقیه و یا محروم شدن از چیزی ریشه گرفته است و به معنای توانایی یک فرد یا گروه برای جدا کردن خود و یا اطلاعات مربوط به خود است. حریم در لغت‌نامه دهخدا به معنای چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان کرد، چیزی که آن را حمایت کنند و جنگ کنند بر آن، حرمت، آبروی مردم، گرداگرد، دور، دوروبر، حوالی و اطراف ذکر شده است. در تعریف واژه خصوصی آن را در مقابل عمومی قرار داده است. (دهخدا، ۱۳۸۹) واژه یا مفهوم حریم خصوصی به‌طور مکرر در زبان عامه و همچنین مفاهیم فلسفی، سیاسی و حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرد در حالی که هنوز تعریف واحد، کامل و مشخصی از آن قابل ارائه نیست. به لحاظ تاریخی نخستین بار ارسطو مفهوم حریم یا ساحت خصوصی را در مقابل ساحت اجتماعی یا سیاسی فرد مطرح کرد. این مفهوم ریشه عمیقی در

مباحث جامعه‌شناختی و انسان‌شناسی دارد و این امر نشان می‌دهد که چگونه فرهنگ‌های مختلف برای آن احترام قائل شده‌اند. در عین حال حتی در این تاریخچه نیز، یکسانی و هماهنگی دیده نمی‌شود و دوگانگی و پیچیدگی‌هایی در معنا، جنبه‌ها و ارزش این مفهوم وجود دارد.^۱ در برخورد با مفهوم حریم خصوصی در متون فلسفی دو رویکرد یا گرایش کلی به چشم می‌خورد، برداشت اول برداشتی توصیفی از حریم خصوصی بوده و در عمل به این امر می‌پردازد که چه امری را می‌توان به عنوان امور خصوصی در نظر گرفت و برداشت دوم که برداشتی کاربردی^۲ از حریم خصوصی است از ارزش حریم خصوصی و حدود لازم و شایسته برای حفاظت از آن بحث می‌کند و در هر دو این رویکردها برخی حریم خصوصی را یک نفع^۳ تعریف کرده‌اند و برخی دیگر آن را حقی^۴ قانونی یا اخلاقی به‌شمار می‌آورند که باید توسط اجتماع و قانون مورد حمایت قرار گیرد. در عین حال بحث‌ها و تردیدهایی در مورد مفهوم حریم خصوصی وجود دارد به نحوی که برخی از صاحب‌نظران با نگاه شکاکانه و انفعالی حریم خصوصی را مورد مطالعه قرار داده‌اند و مهم‌ترین ادعای آنها این است که حقی نسبت به حریم خصوصی وجود ندارد زیرا حریم خصوصی چیز تازه‌ای نیست و هر نفعی که به عنوان نفع حاصل از حریم خصوصی مورد حمایت واقع شده است را می‌توان در قالب نفع‌ها یا حق‌های دیگر به ویژه حق مالکیت و حق بر امنیت جسمانی مورد حمایت قرار داد. از این گروه به عنوان تحویل‌گرایان یاد می‌شود. در مقابل بسیاری از نظریه‌پردازان بر این باورند که حریم خصوصی فی‌نفسه یک مفهوم با ارزش و با معناست و موضوعی مستقل از سایر حقوق افراد است و تعریف آن در دل سایر حق‌های انسانی ضمانت قانونی کافی برای حمایت از آن را ایجاد نخواهد کرد. مباحث مربوط به این موضوع در نیمه دوم قرن بیستم برجسته شده و از تحولات انجام گرفته در حمایت حقوقی و قانونی از حریم خصوصی متأثر گردیده است. در هر حال برخی برای دفاع از حریم خصوصی بر کنترل اطلاعات راجع به افراد تأکید کرده‌اند، برخی دیگر مفهوم حریم خصوصی را گسترده در نظر گرفته و از آن به عنوان دفاع از کرامت انسانی حمایت می‌کنند، عده‌ای آن را برای صمیمیت حیاتی دانسته‌اند. سایر مفسرین حریم خصوصی از آن به این دلیل دفاع کرده‌اند که آن را برای شکوفایی روابط گوناگون بین اشخاص ضروری می‌بینند یا آن را به عنوان ارزشی دانسته‌اند که به انسان توانایی می‌بخشد تا دسترسی دیگران به خود را کنترل کند و برخی نیز از ترکیب این تعاریف استفاده کرده‌اند.^۵

نهایتاً رویکردی فمینیستی به مفهوم حریم خصوصی وجود دارد که در آن حریم خصوصی را مفهومی زیان‌بار و خطرناک به ویژه برای زنان به حساب می‌آورند. چراکه معتقدند از این مفهوم برای کنترل و ساکت کردن افراد و سرپوش گذاشتن بر سوءاستفاده از آنان استفاده

1. Stanford Encyclopedia of Philosophy; Privacy

2. Normative

3. Interest

4. Right

5. Stanford Encyclopedia of Philosophy; Privacy

می‌شود. گرچه در میان فمینیست‌ها هم رویکرد یکسانی در باره این امر وجود ندارد اما اغلب طرفداران این دیدگاه به جنبه تاریک‌تر این مفهوم توجه دارند. علیرغم این مباحث غالب نظریه‌پردازان حریم خصوصی را مفهومی با ارزش و با معنا تلقی کرده‌اند، گرچه برخی در دفاع از آن به لزوم کنترل بر اطلاعات شخصی تأکید دارند و برخی دیگر آن را مفهومی گسترده‌تر در نظر گرفته‌اند که برای حفظ کرامت انسان ضروری است. به‌طور کلی تعاریف مختلف مربوط به حریم خصوصی را می‌توان در ۶ دسته طبقه‌بندی کرد (انصاری، ۱۳۸۳: ۶۶-۱):

۱. حریم خصوصی عبارت است از حق بر تنها ماندن
۲. حریم خصوصی یعنی محدود کردن دسترسی به خود و توانایی ایجاد مانع در برابر دسترسی ناخواسته به انسان
۳. حریم خصوصی یعنی محرمانگی، یعنی پنهان ساختن برخی از امور از دیگران
۴. حریم خصوصی یعنی حمایت از شخصیت و کرامت
۵. حریم خصوصی یعنی کنترل بر اطلاعات شخصی
۶. حریم خصوصی یعنی صمیمیت و نزدیکی^۱

البته بین این تعاریف و برداشت‌ها تداخل و هم‌پوشانی نیز وجود دارد و در عین حال تعاریف مختلف در تعیین ماهیت و اهمیت حریم خصوصی به دو گونه حداقلی و حداکثری عمل کرده‌اند. حداقلی یعنی جنبه‌هایی از زندگی را که نوعاً خصوصی‌اند، در بر نمی‌گیرند و حداکثری یعنی اموری را که مصادیق امر خصوصی نیستند را از شمول تعریف خارج نمی‌سازند. از دیدگاه حقوقی حریم خصوصی را می‌توان از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق بشری تلقی کرد که با شخصیت انسان ارتباط مستقیم و تنگاتنگی دارد. حق انسان برای تنها بودن و با خود بودن، به وسیله دیگران مورد احترام قرار گرفتن و به دور از چشم و نگاه کنترل‌کننده دیگران و رها از تجسس و تفتیش دیگران زیستن حقی است که لازمه یک شخصیت مستقل به حساب می‌آید. (انصاری، ۱۳۸۳: ۶۶-۱) و کلیه افراد بشر صرف نظر از تابعیت، سن، اهلیت مدنی یا توانایی ذهنی و یا مقام از این حق برخوردارند.

حتی در بندهای ۲ و ۳ اعلامیه «کنفرانس حقوقدانان در باره حریم خصوصی» در نروژ بر این موضوع تأکید شده است و آن را حقی دانسته‌اند که انسان نسبت به تنها ماندن، زندگی کردن با سلیقه خود و با حداقل مداخله دیگران دارد و مشخصاً «افشای اطلاعاتی که بر اساس اعتماد حرفه‌ای به فرد داده شده است» و همچنین «آزمایش‌های پزشکی، آزمایش‌های روانشناسی و جسمانی» را نیز از جمله اموری در نظر گرفته شده است که در تعریف حریم خصوصی می‌گنجد.^۲

1. Intimacy

2. Nordic conference of jurists on the right to respect for privacy, 1976

علیرغم اینکه حریم خصوصی از جمله حقوقی است که در قوانین بسیاری از کشورها به آن اشاره شده است اما در هر یک از این نظام‌های حقوقی بر جنبه‌های مختلفی از آن تأکید شده است و قلمرو آن را در فرهنگ‌ها و موقعیت‌های گوناگون، نسبی دانسته‌اند. این نسبیت و تغییر گرایش‌های مربوط به حریم خصوصی، حتی در میان بخش‌های مختلف یک جامعه باعث شده است که برخی از صاحب‌نظران به نسبیت حریم خصوصی اعتقاد پیدا کنند (انصاری، ۱۳۸۶: ۲۰) گرچه ممکن است مصادیق حریم خصوصی در شرایط مختلف دارای تفاوت‌هایی باشند اما ماهیت این امر و اصل احترام به حریم خصوصی افراد جزو حقوق اولیه و اساسی بشر بوده و با کرامت انسانی او مرتبط است.

از آنجا که در تعریف حریم خصوصی گفته شد که قلمروئی است که افراد مایل نیستند دیگران بدون رضایت بدان وارد شوند، حمایت از حریم خصوصی افراد حمایت از آزادی و استقلال فردی او در قبال هموعان و ساختار جامعه است که باعث می‌شود از یکسو فضای لازم برای رشد و تکامل فردی و حفظ تمامیت مادی و معنوی انسان فراهم گردد و از سوی دیگر مانع از آن می‌شود که دسترسی به اطلاعات به وسیله‌ای برای سلطه بر انسان‌ها تبدیل شود.

حریم خصوصی در آیات قرآن و سنت اسلامی

در آیات متعددی از قرآن مجید بر لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تأکید شده است. سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار و نیز سیره مسلمانان هم سرشار از توصیه‌هایی در پرهیز از نقض مصادیق حریم خصوصی است. البته نه در آیات قرآن و نه در روایات از اصطلاح «حریم خصوصی» استفاده نشده است زیرا موضع اسلام در مواجهه با این موضوع یک موضع «تحویل‌گرایانه» است، یعنی از ماهیت و محتوای حریم خصوصی حمایت شده است بدون آنکه نامی از آن برده شود. حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، حق آزادی از تجسس، حق برخورداری از اصل برائت و حق غیرقابل تعرض بودن حقوق وابسته به شخصیت مورد حمایت قرار گرفته است.

نکته مهمی که در تفسیر آیات و روایات اسلامی مربوط به حریم خصوصی باید مورد توجه قرار گیرد آن است که آیات و روایات مذکور بیشتر در قالب احکام تکلیفی از مصادیق حریم خصوصی حمایت کرده‌اند نه در قالب احکام وضعی (انصاری، ۱۳۸۳: ۶۶-۱).

رایج‌ترین اصطلاحاتی که در آیات و روایات اسلامی درباره حریم خصوصی به کار رفته‌اند به شرح زیر می‌باشند:

– ممنوعیت تجسس و تحسس و تفتیش

تعاریف مختلفی در مورد تجسس و تحسس وجود دارد. برخی این دو را مترادف با یکدیگر گرفته‌اند و برخی هم برای آنها معانی مختلف قائل شده‌اند. اما به‌طور خلاصه می‌توان تجسس را پرسش از امور پنهان اشخاص یا عیوب آنها و یا هر پرسشی ولی به نیت شر دانست و تحسس

عبارت است از احوال‌پرسی و یا پرسش یا آگاه شدن از امور آشکار و بدون کتمان دیگران. ممنوعیت تجسس در امور دیگران در آیه ۱۲ سوره حجرات آمده است: «یا ایها الذین آمنوا.. .. لاتجسسوا».

قرآن با صراحت تمام، تجسس را در آیه فوق منع نموده و هیچ‌گونه قید و شرطی برای آن قائل نشده و این نشان می‌دهد که جستجوگری در کار دیگران و تلاش برای افشای اسرار آنها گناه است و رعایت حریم خصوصی افراد در همه اشکال آن، از عبارت «لاتجسسوا» در این آیه قابل تعبیر است.

تفاسیر مختلف در ذیل عبارت «لاتجسسوا» با استفاده از برخی روایات موجود در این خصوص از منع و ممنوعیت تبع و تفحص در عورات (به معنی آنچه آشکار شدن آن موجب شرمساری است) و عثرات (به معنی اسرار و رازها) سخن گفته‌اند و توضیحات دیگر نیز غالباً بر حول محور همین مسئله است. البته در تفاسیر معاصر مباحث به صورت گسترده‌تر و تحلیلی‌تر مطرح شده و گاهی مصادیق فردی و اجتماعی نیز از آن ذکر گردیده است. برخی تفاسیر حفاظت خود از تجسس دیگران را حقی برای شخص قلمداد نموده است که باید مراعات و محافظت گردد. پیامبر اکرم (ص) فرمودند:

«از گمان بپرهیزید؛ چرا که گمان، دروغ‌ترین دروغ‌هاست. از تفرقه، تجسس و پاییدن یکدیگر بپرهیزید و کینه یکدیگر را به دل مگیرید» (مجلسی، ۱۴۰۴ق، جلد ۷۲: ۲۵۲).

در روایتی دیگر حضرت تجسس در عیوب و اسرار دیگران را انحرافی توصیف می‌کنند که عاقبت آن عذاب الهی و مکافات این عمل سوء، آبروریزی خود شخص متجسس خواهد بود:

«هر کسی در راه جستجوی عیوب و کشف لغزش‌های برادرش گام نهد، پای در آتش دوزخ گذارده است و خداوند عیوب او را بر همگان آشکار خواهد کرد» (مجلسی، ۱۴۰۴ق، جلد ۷۳: ۳۶۷).

امام علی نیز در نامه خویش به مالک اشتر به هنگامی که وی را به سمت فرماندار مصر انتخاب کردند تجسس حاکم در احوال مردم را منع کرده و مالک را به پوشاندن عیوب مردم و دوری جستن از افرادی که عیوب دیگران را آشکار می‌سازند توصیه فرموده‌اند. (دستی، ۱۳۷۹: ۵۶۸-۵۶۹).

یکی از منابع قابل اعتنا در معارف دینی، سیره عملی معصومین علیهم السلام است. روایات مختلفی، علاوه بر منع هرگونه تجسس و تفحص از حریم خصوصی افراد، التزام عملی این بزرگواران را به این امور نشان می‌دهد، که به عنوان نمونه به حدیثی از امام حسین (ع) اشاره می‌کنیم:

«از پدرم در مورد سیره و روش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با هم‌نشینان خود پرسیدم، پدرم فرمود: درباره مردم همیشه سه چیز را ترک می‌نمود: بدگویی، سرزنش و تجسس از امور خصوصی و پنهانی مردم».

مرحوم نراقی در کتاب معراج السعاده در باب امر به معروف و نهی از منکر می‌نویسد: «از جمله اموری که در امر به معروف و نهی از منکر لازم است، آن است که علم به صدور آن هم رسیده باشد، به این نحو که آدمی خود آن را ببیند یا علم به آن به هم رساند بدون اینکه تفحص یا تجسس نماید. اما به محض احتمال یا مظنه، تجسس از آنجایز نیست و در صدد فحص نباید برآمد، پس اگر کسی گمان برد که شخصی در خانه مشغول معصیتی است، اما یقین نداشته باشد، نمی‌تواند داخل آنجا شود و نباید درصدد تحقیق آن برآید و همچنین جایز نیست گوش فرا داشتن، تا معلوم شود که صدایی که می‌آید معصیت است یا نه؛ یا بوییدن دهان، به جهت آنکه معلوم کنی شراب خورده است یا نه؛ خلاصه آنکه تا علم حاصل نشود، تفحص و تجسس نمودن جایز نیست و از همسایه و رفقای فاسق تفتیش فسق او را کردن روا نه» (نراقی، ۱۳۸۵: ۵۰۱).

– ممنوعیت سوظن به عنوان منشأ و ریشه اصلی تجسس و تفتیش در امور خصوصی دیگران
سوظن ریشه اصلی و مهم‌ترین محرک افراد در تجسس و تفتیش امور خصوصی دیگران است. در آیه ۱۲ سوره حجرات به صراحت به اجتناب از ظنّ امر شده و از ظن‌ها و گمان‌های بی‌اساس، بعنوان گناه یاد شده است.

در حدیثی از پیامبر اسلام ظنّ به عنوان دروغ‌ترین سخن‌ها بیان شده است: «از ظنّ اجتناب کنید، همانا ظنّ کذب‌ترین سخن‌هاست، و از تحسس و تجسس دوری گزینید.» (محدث نوری، ۱۴۰۸ق، جلد ۹: ۱۴۷)

در روایت دیگری از امیر مؤمنین علی علیه السلام که از قول امام صادق علیه السلام نقل شده است، حضرت بر حمل کردن کار دیگران به احسن اعمال امر فرمودند، مگر اینکه بر انسان یقین دیگری حاصل شود، حدیث چنین است:

«کار برادر دینی خود را بر بهترین وجه آن قرار بده، مگر آنکه دلیلی به دست آید که راه توجیه را بر تو ببندد و به سخن برادرت تا هنگامی که می‌توانی محمل خوبی برای آن بیابی بد گمان مباش» (عاملی، ۱۴۰۹ق: ۳۳۲)

– ممنوعیت ورود به منازل بدون استیذان

در آیات قرآن و سنت اسلامی، ورود به منازل اشخاص بدون کسب استیناس و استیذان ممنوع است. استیناس یعنی هنگام ورود خود را معرفی کردن و آشنائی دادن تا وی در صورت تمایل در را بگشاید. استیذان نیز یعنی کسب رضایت صاحب منزل پیش از ورود به آن. برای نمونه آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور در قرآن کریم بر این موضوع تأکید دارند:

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید در غیر از منزل خودتان بدون اجازه و سلام کردن بر صاحب منزل وارد نشوید و اگر کسی در منزل نبود وارد مشوید تا به شما اجازه ورود بدهند و اگر به شما گفته شد که برگردید، پس برگردید که این برای شما سزاوارتر است.»

آنچه از این آیات شریف معلوم می‌شود عبارت است:

اول اینکه اگر قصد ورود به خانه غیر دارید در صورت اجازه دادن می‌توانید وارد شوید و اگر اجازه ندادند، نباید وارد شوید. دوم اینکه اگر کسی در خانه نبود که به فرد اجازه ورود دهد نیز نباید به خانه وارد شو. سوم اینکه وقتی صاحب منزل، فرد را از ورود به خانه‌اش (یا به تعبیری حریمش) نهی کرد، دیگری نباید داخل شود؛ به عبارت دیگر، نقض حریم خصوصی و خلوت افراد مجاز نمی‌باشد. نکته قابل توجه این است که برای بیان این احکام، علت اخلاقی و ارزشی حکم شرعی نیز بیان شده است، چرا که کلمات «خیر» و «ازکی» عبارت‌های ارزشی - اخلاقی هستند.

امام صادق (ع) نیز در حدیثی کیفیت استیذان را با بیانی زیبا و کافی بیان فرموده‌اند: زمانی که یکی از شما اجازه ورود به منزل دیگری را خواست پس اول سلام نماید چون سلام اسمی از اسماء الهی است، پس اجازه ورود را از پشت درب منزل بخواهد قبل از اینکه نگاه به داخل منزل نماید.

اجازه گرفتن سه مرتبه است، پس اگر صاحب منزل اجازه ورود داد، داخل شو، ولی اگر اجازه ورود نداد (بدون ناراحتی) باز گرد.

از آن سه اجازه، اولی برای این است که اهل منزل بشنوند و از ورود میهمان آگاه شوند. اجازه دوم برای این است که خود و آنچه را که راضی به ظهور و دیده شدنش نیستند را بپوشانند (یا اگر تمایل به ظاهر نمودن چیزی در منزل باشند، آن را ظاهر نمایند) و اجازه سوم برای اینکه اهل منزل مختار باشند که اگر مانعی نبود و تمایل داشتند، اجازه ورود به میهمان دهند و اگر مانعی بود و تمایل ملاقات نداشتند، که در این صورت باید بدون هیچگونه ناراحتی بازگردی (طبرسی، ۱۳۸۵ ه ق: ۱۹۵-۱۹۴)

– ممنوعیت استراق سمع و بصر

استراق سمع به معنای خبرگیری پنهانی است که هر شکل گوش فرا دادن بی‌اجازه به صدا: حبت، مکالمه و اسرار دیگران را شامل می‌شود.

استراق سمع در سنت اسلامی ممنوع است به گونه‌ای که پیامبر اسلام فرموده‌اند هر کس به مکالمات دیگران در حالی که آنها مایل نیستند، گوش دهد روز قیامت در گوش وی سرب گداخته ریخته می‌شود (انصاری، ۱۳۸۳: ۵۴-۱)

همچنین هتک ستر و نگاه کردن به هر آنچه که نوعاً یا شخصاً در قلمرو حریم خصوصی قرار می‌گیرد ممنوع است و یکی از مصادیق بارز تجاوز به حریم خصوصی دیگران است، که با بیان‌های مختلفی در آیات قرآنی و احادیث معصومین علیهم السلام به این موضوع اشاره شده است.

در حدیثی پرمحتوا از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که:

«کسی که سر کسی را ببیند و بلافاصله آن را بپوشاند مانند کسی است که به مرده‌ای حیات بخشیده است.» (سجستانی، ۱۴۱۰ ق: ۴۵۴)

– ممنوعیت خیانت در امانت

یکی از لوازم زندگی جمعی و اجتماعی که انسان‌ها به‌طور روزمره با آن سر و کار دارند، مسئله امانت و امانت‌داری است. امانت هم امور مادی را شامل می‌شود و هم امور معنوی را و همچون سَرّی از زندگی فرد دیگر و از مصادیق حریم خصوصی فرد بوده و حفظ آن احترام به حریم خصوصی افراد است.

در حدیثی از رسول خدا می‌خوانیم:

«هنگامی که شخصی سخنی با دیگری می‌گوید، سپس به اطراف خود نگاه می‌کند (که دیگری آن را نشنود) آن به‌منزله امانت است (و افشاء این سرّ همچون خیانت در امانت است)» (فیض کاشانی، ۱۴۱۸ق: ۲۵۵)

در حدیث دیگری می‌خوانیم که پیامبر به ابوذر چنین فرمود:

«جلسات خصوصی امانت است و افشاء سرّ برادر مؤمن خیانت، از آن بپرهیز» (ورام بن‌ابی‌فراس، ۱۳۷۶: ۴۶)

به نظر می‌رسد از میان تعابیر مختلف، ممنوعیت تجسس و تحسس، ممنوعیت ورود بدون اذن، ممنوعیت استراق سمع و بصر و ممنوعیت خیانت در امانت مهم‌ترین مصادیق حمایت از حریم خصوصی بوده و در پژوهش‌های معطوف به سوژه انسانی می‌باید مدنظر قرار گیرند.

پژوهش‌های معطوف به انسان

در جهان امروزی تولید علم و فن آوری نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه ایفاء می‌کند و تمامی نهادهای علمی بر خلاقیت و نوآوری به عنوان یکی از ارکان اصلی دانش تأکید دارند. به همین دلیل میزان منابع صرف شده برای پژوهش و چگونگی انجام آن از شاخص‌های کلیدی بخش‌های تحقیقاتی به حساب می‌آیند. از سوی دیگر پژوهش و تحقیق همواره مسائل جدید و چالش‌های نوینی را همراه آورده‌اند، که از جمله مهم‌ترین آنها انجام تحقیق بر روی سوژه انسانی و رعایت شأن و کرامت او در این فرایند است. پژوهش یا تحقیق به معنای بررسی سیستماتیک است. این امر شامل طراحی، انجام آزمایش و ارزیابی اقدامات انجام شده به منظور تولید دانش فراگیر است. هدف از انجام چنین اعمالی شناخت کلی فرایندهای موجود در یک موضوع است. مسلماً برای سنجش کارایی یک تکنیک یا بررسی اثربخشی یک دارو و یا ارزیابی یا تفسیر روان‌شناختی و اجتماعی رفتار انسان راهی جز استفاده از سوژه انسانی وجود ندارد. سوژه انسانی به فرد یا گروهی از افراد اطلاق می‌شود که محقق به منظور دستیابی به اهداف تحقیق خود نسبت به جمع‌آوری اطلاعات و یا سوابق قابل شناسائی، از طریق مداخله یا تعامل با فرد یا گروه موردنظر اقدام می‌کند.

بنابراین به نظر می‌رسد که بخش عمده‌ای از آنچه که امروزه در حوزه‌های مختلف علمی مورد سنجش و بررسی قرار می‌گیرد در دامنه پژوهش‌های معطوف به انسان قرار می‌گیرند.

از جمله مهم‌ترین این حوزه‌ها می‌توان به حوزه تحقیقات بالینی پزشکی، بررسی‌های ژنتیکی، مطالعات روان‌شناختی، علوم اجتماعی، تحقیقات مطرح در علم کلام جدید و الهیات نوین و پژوهش‌های اخلاق کاربردی بر روی منابع انسانی سازمان‌ها اشاره کرد.

در پزشکی، تحقیقات بالینی به بررسی‌هایی گفته می‌شود که برای ارزیابی یک موضوع، تأثیر یک داروی جدید، عوارض ناشی از درمان‌ها و غیره، به شیوه زندگی روزمره افراد و عادات آنها می‌پردازد و به همین دلیل نیازمند طرح سؤال‌هایی از محدوده حریم خصوصی افراد است. در عین حال این تحقیقات ممکن است منجر به مداخلاتی در زندگی افراد گردد که به نوبه خود می‌تواند حریم خصوصی آنها را مورد تعرض قرار دهد.

از سوی دیگر دسته‌ای مطالعات که در محدوده بررسی‌های ژنتیکی قرار می‌گیرند با انباشته ژنتیکی فرد و خانواده او سر و کار دارند. این پژوهش‌ها به این امر می‌پردازند که چگونه ذخیره ژنتیکی یک فرد می‌تواند بر سلامت او اثر گذارد، بنابراین در این مطالعات تعریف و محدوده حریم خصوصی از شکل فردی خود خارج شده و دامنه آن تا نسل‌های قبل و بعدی فرد را هم دربر می‌گیرد.

مطالعات روان‌شناختی که به بررسی روح و روان آدمی و سلامت روانی او می‌پردازند نیز به نوعی با حریم خصوصی افراد سروکار دارند. پرسش و جستجو از اجزا خودآگاه و ناخودآگاه روان انسان دسترسی محقق به اطلاعاتی از حریم خصوصی فرد را ممکن می‌کند که گاه آدمی در تمامی سال‌های زندگی خود در پی کتمان آن بوده است، بنابراین توجه به این معنا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار خواهد بود.

مطالعات اجتماعی با جنبه‌هایی از زندگی فرد سروکار دارند که در ارتباط او با دیگران و با محیط پیرامونش معنا می‌یابد، از همین رو با اشکالی از مفهوم حریم خصوصی که در ارتباطات اجتماعی فرد اهمیت می‌یابند و با عقائد سیاسی و اجتماعی و نحوه کنش فرد در قبال اجتماع و گاه نظام حاکم بر آن سروکار دارند. از جمله این مناسبات اجتماعی مناسبات سازمانی فرد در محیط کار بوده و بنابراین در پژوهش‌های کاربردی در حوزه اخلاق، آنجا که محقق با منابع انسانی سازمان‌ها سروکار دارد، بار دیگر حریم خصوصی و وجه‌های گوناگون آن مطرح خواهد بود.

و نهایتاً در علوم کلام و الهیات جدید که گاه پرسش از تجربه دینی افراد بشری و معنای ایمان نزد آنان مطرح می‌شود با مفهوم حریم خصوصی اعتقادی و باور افراد روبرو خواهیم بود. تحقیقاتی که بر روی سوژه انسانی انجام می‌شوند می‌باید نسبت به منافع سوژه و همچنین ارتقاء سطح دانش متعهد باشند و در عین حال در چهارچوب فرهنگی قابل درکی انجام شوند. به همین دلیل این پژوهش‌ها دارای دو جزء اساسی‌اند: انتخاب و دستیابی به اهداف مناسب و استفاده از ابزارهای قابل قبول برای رسیدن به این اهداف. اولین جزء به این امر توجه دارد که اهداف تحقیق با توجه به منافع سوژه تحقیق و یا گروه او و همچنین گسترش دانش به درستی

تعریف شوند و جزء دوم ناظر به هدایت تحقیق به شیوه‌ای اخلاقی است. بنابراین به نظر می‌رسد که توجه به موضوعات زیر در تمامی پژوهش‌هایی که با سوژه انسانی سروکار دارند ضروری است: احترام به کرامت انسانی، احترام به اصل رضایت آزاد و آگاهانه سوژه، انتخاب داوطلبانه افراد، حفظ حریم خصوصی افراد و رازداری، رعایت عدالت و برقراری تعادل میان منافع و مضار حاصل از تحقیق با تأکید بر کاهش ضرر و افزایش منافع احتمالی.

آنیتا آلن^۱ چهار شکل از محدوده حریم خصوصی را که نمایانگر محدود کردن دسترسی به فرد است، بدین صورت تعریف کرده است: حریم خصوصی اطلاعاتی که غالباً در اخلاق زیستی بسیار مهم تلقی می‌شود، حریم خصوصی فیزیکی که بر فرد و فضای پیرامون او تأکید دارد، حریم خصوصی در تصمیم‌گیری‌ها که به انتخاب‌های فرد احترام می‌گذارد و حریم خصوصی مالکیتی که توجه به دارائی‌های فرد را برجسته می‌کند (بوچامپ و چیلدرس^۲، ۲۰۰۹: ۲۹۶). بنابراین کاستن مفهوم حریم خصوصی به محدودیت دسترسی به اطلاعات فرد، باعث می‌شود که جنبه‌های دیگر این مفهوم که بر کنترل فرد بر معیارهای هویتی خویش تأکید دارد، مورد غفلت قرار گیرد. در عین حال گستره‌ای که برای عدم دسترسی و یا محدود کردن آن تعریف می‌شود تنها به شکل و میزان این دسترسی بستگی نداشته و جنبه‌های دیگری چون فرد مداخله‌کننده، هدف از این مداخله و جنبه‌ای از وجود فرد که مورد مداخله قرار می‌گیرد نیز بستگی خواهد داشت.

حریم خصوصی در فرایند پژوهش

به نظر می‌رسد با توجه به جنبه‌های اخلاقی مطرح در پژوهش و همچنین فرایند تحقیق که شامل مراحل طراحی، اجرا و نگهداری اطلاعات است، ماهیت حریم خصوصی در این امر را بتوان به گروه‌های اصلی زیردسته بندی نمود:

- حریم خصوصی اطلاعاتی (شامل رازداری، بی‌نام بودن، محرمانه بودن و حفاظت از اطلاعات)
- حریم خصوصی فیزیکی (مثل احترام به جسم فرد و تمامیت آن)
- حریم خصوصی در تصمیم‌گیری (احترام به خودمختاری فرد در تصمیم‌گیری‌ها)
- حریم خصوصی مالکیتی (احترام به مالکیت و کنترل فرد بر معیارهای هویتی خویش از جمله اطلاعات ژنتیکی و بافت‌های بدن)

در اینجا به بررسی جداگانه هر یک از این مفاهیم در فرایند پژوهش می‌پردازیم. حریم خصوصی اطلاعاتی پایه‌ای‌ترین مفهوم حریم خصوصی در ارتباط با تحقیق است. این شکل از حریم خصوصی در ارتباط با اطلاعاتی است که افراد آنها را خصوصی می‌دانند. سؤال این است که آیا اطلاعات موجود در نمونه اخذ شده از فرد، متفاوت از سایر اطلاعاتی است که حریم

1. Anita Allen

2. Beauchamp & Childress

خصوصی او را می‌سازند؟ برای مثال نمونه‌های بیولوژیکی افراد حاوی اطلاعاتی‌اند که فرد نسبت به آنها مالکیت دارد. در چنین حوزه‌ای سوژه‌های یک تحقیق می‌دانند که نمونه‌های گرفته شده از آنها حاوی اطلاعاتی‌اند اما نسبت به ماهیت این اطلاعات آگاهی ندارند و می‌توان چنین تصور کرد که به دلیل در اختیار داشتن این نمونه‌ها: احب اطلاعات درون آنها نیز هستند. بنابراین درک افراد شرکت‌کننده در پژوهش از مفهوم حریم خصوصی اطلاعاتی به میزان زیادی به دانش آنها از موضوع و آگاهی آنها نسبت به روش‌های زیر پا گذاشتن این حریم بستگی دارد. پس ضروری است که در فرایند طراحی یک تحقیق تدابیر لازم برای آگاه کردن سوژه نسبت به ماهیت نمونه یا اطلاعات گرفته شده از او و اقداماتی که در فرایند تحقیق بر روی این نمونه‌ها انجام می‌گیرد صورت پذیرد.

به علاوه حفظ این شکل از حریم خصوصی به میزان زیادی به اقدامات تکنیکی انجام گرفته برای حفظ راز بیمار، مانند بی‌نام‌سازی یا کدگذاری بستگی دارد و با محدود ساختن دسترسی افراد به اطلاعات خصوصی و قابل شناخت سوژه برای تحقیق و یا آنالیز آماری و محدودیت در جابجایی آنها می‌توان از حریم خصوصی او حمایت کرد. چرا که محرمانه ماندن اطلاعات، یعنی حفظ اطلاعاتی که به فرد وابسته است، از طریق سکوت حرفه‌ای و مدیریت اطلاعات به دست می‌آید.

در تحقیقات مختلف از جمله تحقیقات پزشکی نیز کمیته‌های اخلاق پزشکی بر حفظ اطلاعات و محرمانه ماندن اطلاعات شرکت‌کنندگان در تحقیق تأکید و نظارت دارند. چنین محدودیت‌هایی در حفظ اطلاعات بیماران، کدگذاری اطلاعات به جای استفاده از مشخصات فردی را در پروسه جمع‌آوری اطلاعات توجیه‌پذیر می‌کند. بی‌نام کردن در مورد بسیاری از موضوعات اجتماعی و تحقیقات پزشکی مورد توجه است. در تحقیقات پزشکی اطلاعات جمع‌آوری شده از بیماران به مواردی مربوط می‌شود که بیماران تمایل به حفظ آنها دارند، مثل نمونه‌های خون و ادرار و یا بررسی‌های ژنتیکی، و محققان با استفاده از شیوه بی‌نام کردن اطلاعات می‌توانند در این خصوص به بیماران اطمینان خاطر دهند.

در شرایطی که نتایج حاصل از تحقیقات انتشار می‌یابد توجه به حفظ راز بیمار در هنگام سخنرانی‌ها و در انتشار و آرشیو کردن مقالات علمی و نوشته‌های شخصی ضروری است. سؤالی که مطرح است این است که آیا در مواردی که تنها آنالیز آماری بر روی اطلاعات موجود انجام می‌گیرد هم مفهوم حریم خصوصی قابل توجه است؟ به نظر می‌رسد افراد حتی در شرایطی که مشخصاتشان برای محقق ناشناخته است هم نسبت به استفاده از اطلاعات پزشکی خود حساسیت دارند (نیوکامب^۱، ۱۹۹۴: ۲۹۱-۲۸۷).

اصل اولیه حاکم بر حفاظت از اطلاعات گردآوری شده نظم دادن به مراحل جمع‌آوری، کیفیت اطلاعات و به اشتراک گذاشتن اطلاعات است. در نگاه اول به نظر می‌آید که اطلاعات

گردآوری شده مورد حفاظت قرار می‌گیرند اما در واقع در موارد بسیاری مانند تحقیقات، گزارش‌های بهداشتی و موضوعات حقوقی و قانونی این اطلاعات مورد استفاده قرار می‌گیرند. به‌علاوه استفاده روزافزون از کامپیوتر و تکنولوژی‌های الکترونیکی نیاز به توجه به حفظ این اطلاعات را افزایش می‌دهد. برخی از محققین بر این عقیده‌اند که با افزایش ضریب امنیت حفاظت از اطلاعات می‌توان این موضوع را جایگزین رضایت آگاهانه کرد و با کدگذاری اطلاعات نیاز به رضایت سوژه را کاهش داد. اما در مقابل اکثریت با این امر مخالفند چراکه حتی افزایش ضریب حفاظت از اطلاعات به نهایت هم نمی‌تواند جایگزین رضایت آگاهانه سوژه گردد (آرناسون^۱، ۲۰۰۴: ۴۹-۲۷). دادن رضایت امری است که به ایجاد اعتماد میان محقق و سوژه تحقیق می‌انجامد. افزایش ضریب حفاظت از اطلاعات و رضایت آگاهانه هیچ یک قابل حذف نیستند و هر یک به شیوه خود باعث احترام به حریم خصوصی افراد می‌شوند. کاملاً واضح است که رازداری و اعتماد، اجزاء ضروری هر تحقیقی هستند و نیاز افراد شرکت‌کننده در تحقیق به حفظ حریم خصوصی خود با دادن رضایت آگاهانه، گامی اساسی در فرایند اعتمادسازی متقابل میان محقق و سوژه است.

۷۱

دومین جنبه از مفهوم حریم خصوصی یا حریم خصوصی فیزیکی به میزان زیادی به شیوه محقق برای جمع‌آوری اطلاعات بستگی دارد و مرتبط با رضایت آگاهانه فرد برای شرکت در تحقیق و دادن اطلاعات یا نمونه است. به عبارت دیگر حق فرد برای تصمیم‌گیری در ارتباط مستقیم با این موضوع قرار می‌گیرد. در شرایط معمول این حق با رضایت مکتوب فرد به دادن اطلاعات یا نمونه مورد توجه قرار می‌گیرد. بنابراین فرد شرکت‌کننده در تحقیق باید بداند که با رضایت دادن به شرکت در فرایند پژوهش و اخذ اطلاعات یا نمونه در واقع به شیوه گرفتن این اطلاعات یا نمونه‌ها که گاه ممکن است با حفظ حریم خصوصی فیزیکی او در تعارض باشند، رضایت داده است و از آنجا که ممکن است اطلاع از این شیوه‌ها در برخی موارد جزو دانش عمومی و یا روزمره فرد نباشند، آگاهی دادن به سوژه در این موارد ضروری است.

حریم خصوصی در تصمیم‌گیری‌ها به لحاظ مبنائی با آزادی فرد از دخالت دولت یا سایر عوامل بیرونی مربوط است (آلن^۲، ۲۰۰۳: ۵۱۳-۴۸۵). به عبارتی رضایت فرد به شرکت در تحقیق بخشی از حریم خصوصی او بوده و به میزان زیادی با خودمختاری فرد در تصمیم‌گیری‌هایش مربوط است. به سادگی مشخص است که در تحقیق، دو مفهوم حریم خصوصی و حق فرد بر تصمیم‌گیری در ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر قرار می‌گیرند. فرد شرکت‌کننده در تحقیق باید بتواند آزادانه تصمیم بگیرد که آیا مایل است اطلاعات یا نمونه‌های لازم را در اختیار محقق قرار دهد. اما این سؤال همچنان باقی‌است که آیا رضایت به شرکت در فرایند تحقیق می‌تواند رضایتی آگاهانه و آزادانه باشد؟

1. Arnason

2. Allen

رضایت به عنوان یکی از عوامل شناختی فردی، امری قابل تفسیر است. این امر در وهله اول به منزله حفاظت سوژه از مداخلات جسمانی، روانی و اطلاعاتی ناخواسته است و در مرتبه دوم اعمال این محدودیت‌ها را کتباً رسمیت می‌بخشد. در عین حال چنانچه پیش‌نیازهای ضروری برای اخذ رضایت آگاهانه مورد توجه قرار نگیرند، کارآیی چندانی نخواهد داشت. از جمله این پیش‌نیازها دادن اطلاعات کافی برای تصمیم آگاهانه است و در عین حال فرد باید از هرگونه اعمال فشار برای دادن رضایت نیز مبرا باشد. به عبارت دیگر رضایت زمانی معنادار خواهد بود که انتخابی آزاد و مستقل باشد. این شکل از رضایت چنانچه منجر به نقض حریم خصوصی فرد شود نیز هم راستا با خواسته‌های او خواهد بود.

تئوریسین‌های اخلاق ارتباطاتی را بین مالکیت و حریم خصوصی و نیز حق مالکیت و حق حریم خصوصی قائلند (می^۱، ۱۹۸۸: ۵۳-۴۰). در پزشکی نیز تحت زیرمجموعه حریم خصوصی گاهی از حق افراد بر خود و یا بر بخش‌ها و محصولاتی از بدن خود صحبت می‌شود (مور^۲، ۲۰۰۵). افراد نسبت به ژن‌ها و بافت‌های ذخیره شده بدن خود حساسیت زیادی دارند. اینها منابعی هستند که جنبه‌هایی از سلامت فرد و وابستگی‌اش را در گذشته، حال و آینده نشان می‌دهند. به علاوه از آنجا که ذخیره ژنتیکی هر فرد یگانه است، DNA در واقع نشانگر یگانه و منحصر به فردی است. در این حالت‌ها بافت‌های بدن افراد، ژن‌ها و یا ساختار ژنوم آنها جزو حریم خصوصی‌شان به حساب می‌آید و گردآوری آنها به منظور انجام تحقیقات بر روی آنها به منزله دسترسی به حریم مالکیتی افراد است. در عین حال می‌توان باورها و اعتقادات بیماران را نیز جزء بخش‌های معنوی تحت مالکیت او به حساب آورد که این امر به ویژه در تحقیقات جامعه‌شناختی و کلامی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

با توجه به مجموعه عوامل بالا می‌توان چنین گفت که حفظ احترام افراد شرکت‌کننده در تحقیق به معنای احترام به حریم خصوصی آنان است و این حق از راه‌های مختلفی قابل توجیه است. تلقی احترام به حریم خصوصی افراد به عنوان مجموعه‌ای از حقوق و با تأکید بر اهمیت این امر بر ارزش‌های درونی و ذاتی انسان مانند تکامل شخصیتی، برقراری و تداوم ارتباط اجتماعی و ابراز آزادی فردی امری است که حق صیانت از حریم خصوصی را در چهارچوب اصل استقلال فردی قابل دفاع می‌کند. بنابراین حق حریم خصوصی را می‌توان حق افراد به اجازه یا عدم اجازه به دسترسی به حریمشان دانست. این حریم در زمینه تحقیقات معطوف به سوژه انسانی می‌تواند به معنای دسترسی به اطلاعات فردی در بخش حریم خصوصی اطلاعاتی، در حریم خصوصی فیزیکی به معنای اجازه دادن یا ندادن به دخالت در محدوده فیزیکی فرد برای گرفتن اطلاعات یا نمونه و در تصمیم‌گیری‌ها به معنای حق فرد به داشتن اطلاعات کافی از فرایند و اهداف تحقیق است. گرچه این موضوع قابل درک است که تعیین میزان کافی و مناسب اطلاعات قابل ارائه به فرد کار آسانی نیست.

1. May

2. Moore

نتیجه

مفهوم حریم خصوصی و حفظ آن در رابطه با آن بعد از ویژگی انسانی که در رابطه با دیگران است مفهوم پیدا می‌کند و از آنجا که تحقیقات معطوف به سوژه انسانی نیز در حوزه زندگی اجتماعی انسان قرار می‌گیرد، حفظ حریم خصوصی سوژه و احترام به آن در این رابطه اهمیت می‌یابد. گرچه دوگانگی و پیچیدگی‌هایی در معنا، جنبه‌ها و ارزش این مفهوم وجود دارد. برقراری تعادل میان تحقیق و حریم خصوصی افراد شرکت‌کننده در آن موضوع ساده‌ای نیست. ارزش‌های گوناگونی در این میان مورد بحث و توجه هستند از عدالت و مساوات، حق بر تنها بودن، سودمندی، و خودمختاری گرفته تا اصل آسیب نرساندن. این ارزش‌ها گاه در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند.

موضوع حریم خصوصی در تصمیم‌گیری‌ها به میزان زیادی با اصل خودمختاری فرد در تصمیم‌گیری‌ها هم‌پوشانی دارد و نحوه رویکرد ما به این اصل بر تعیین محدوده این جنبه از حریم افراد تأثیرگذار است. اگر افراد سوژه‌هایی دارای خودمختاری اند پس باید حق انتخاب‌های آزادانه را داشته باشند و در چنین صورتی جمع‌آوری اطلاعات بدون احترام به حریم خصوصی افراد زیرپا گذاشتن خودمختاری آنهاست.

در مجموع پرسش از حریم خصوصی یا حق افراد بر حریم خصوصی‌شان در ارتباط با تحقیقات معطوف به سوژه انسانی همواره مطرح است. در حالت معمول حق افراد بر صیانت از حریم خصوصی‌شان نباید در تعارض با تحقیق قرار گیرد چرا که اصل بر این است که اطلاعات و یا نمونه‌های گرفته شده از افراد بر ضرر خودشان استفاده نمی‌شوند ولی در حالاتی که این اطلاعات یا نمونه‌ها در تحقیقاتی دخالت داده شوند که فرد کنترلی بر آن ندارد، ممکن است که محدودیتی برای حفظ حریم خصوصی ایجاد کند که این امر با اخذ رضایت آگاهانه از فرد قابل کنترل است. الزام به اخذ چنین رضایت یا اجازه‌ای منجر به برقراری اعتماد میان محقق و سوژه خواهد شد و به عبارت دیگر فرد احساس دخالت در حریم خصوصی‌اش را نخواهد داشت.^۱

۱. طراحی این پژوهش و تدوین مقاله مرهون راهنمایی استاد فرزانه جناب آقای دکتر احد فرامرز قراملکی بوده و از ایشان قدردانی می‌کنیم.

منابع

۱. انصاری، باقر. (۱۳۸۶). *حقوق حریم خصوصی*. تهران: سازمان مطالعات و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۲. انصاری، باقر. (۱۳۸۳). *حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران*. مجله حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران. زمستان ۱۳۸۳. شماره ۶۶. صفحه ۵۴-۱.
۳. دشتی، محمد. (۱۳۷۹). *ترجمه نهج البلاغه*. قم: نشر حضور.
۵. دهخدا. (۱۳۸۹). *لغت‌نامه online دهخدا*. <http://www.loghatnaameh.com/dehkhodaworddetail>
۷. سجستانی، ابی داوود سلیمان ابن اشعث. (۱۴۱۰ق). *سنن ابی داوود*. قم: دارالفکر.
۸. طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۸۵ق). *مشناه الانوار فی غرر الاخبار*. نجف.
۹. عاملی «شهید ثانی»، زین العابدین بن علی. (۱۴۰۹ق). *منیه المرید فی ادب الادب المفید والمستفید*. قم: دفتر تبلیغات.
۱۰. فیض کاشانی، محمدمحسن. (۱۴۱۸ق). *النخبه فی حکمه العلمیه والاحکام الشرعیه*. تهران: النشر الاعلام الاسلامی.
۱۱. مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۴ق). *بحار الانوار*. تهران: اسلامیه.
۱۲. محدث نوری. (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. جلد ۹. ص ۱۴۷.
۱۳. نراقی، احمد. (۱۳۸۵ق). *معراج السعاده*. قم: هجرت.
۱۴. ورام بن ابی فراس. (۱۳۷۶). *تنبيه الخواطر و نزهه النواظر «مجموعه ورام»*. قم: مکتبه الفقهيہ.

15. Allen, Anita. (2003). *The Practical handbook of the practical ethics*. Oxford: Oxford University Press.
16. Arnason, vilhjalmur. (2004). *Coding and Consent: Moral Challenges of the database project in Iceland*. *Bioethics*. 18. 27-49
17. Beauchamp, Tom I. Childress, James F. (2009). *Principles of Biomedical Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
18. May, L. (1988). Privacy and Property. *Philosophy in Context*. 10(40): 40-53.
19. Moore, A. (2005). *Information Ethics: Privacy, Property, and Power*. Seattle: University of Washington Press.
20. Newcombe, Howard B. (1994). *Cohorts and Privacy*. *Cancer Causes and Control*. 5(3). 287-291.
21. *International Commission of Jurists Conclusions of the Nordic Conference on the Right to Privacy*. (1967). UK.
22. Stanford Encyclopedia of Philosophy; Privacy. (2011). *at: http://plato.stanford.edu/entries/privacy*